

GĘBKA (101) *sb f*

gębka (99), **gubka** (1), **hubka** (1), [**gąbka**]; *gubka Mymer²; hubka OpecŻyw.*

sg N gębka (35). ◇ G gębki (16). ◇ A gębkę (39). ◇ I gębką (3). ◇ L gębce (5). ◇ pl N gębki (1). ◇ [G gąbek.] ◇ A gębki (2).

Sł stp, Cn notuje, Linde XVI – XVIII w.

1. *Dem. od „gęba” ‘dolna część twarzy łącznie z jamą ustną u ludzi’; buccula Mącz, Calep (5) : Buccula, diminutivum a bucca, Gębka. Mącz 27c; Calep 141a.*

a. *Usta, wargi; tu hipokor (2) :*

Wyrażenia »gębka w gębkę« (1): Basiatio – Całowanie, gębka w gębkę. Calep 125a.

b. *Jama ustna (jako miejsce, gdzie się znajdują narządy jedzenia); tu hipokor. (1) : Molliter curare cuticulam, Dobrze fwą gępkę karmić. Mącz 229d.*

2. *zool. Euspongia officinalis Bronn. (Rost); gąbka morska, zwierzę prowadzące życie osiadłe na dnie mórz, którego szkielet służył do zabiegów leczniczych lub higienicznych; spongia Murm, Mymer¹, BartBydg, Mymer², Mącz, Calep, Cn; manon Calep, Cn; conferva, peniculus Cn (68) : ieden wzial hupkę/ ij napelnil ią otztu z żolcią/ [...] ij włożywłfy na trcinę/ podal mu pitz. OpecŻyw 149; Murm 143; Mymer¹ 20v; BartBydg 149; wezmi tego wężowniku/ kwiatkow dziewaⁿny, warz to w wodzie á w winie/ á potym rozmaczaiącz gębkę albo chuftę w onym przikładay na ftolec z prawie na koniecz ielita tym vlecziłz FalZioł I 12c; Też biegunkę załtanowilz/ gdy będziełz w thim maczał gębkę á na żywot przikładać przez czwierć godziny przed iedzeniem. FalZioł I 62a; á tą wodą będzie łobie macię naparzać w gębkę biorącz. FalZioł I 145d; potym wtey wodzie maczaj gębkę á wycieray łzaty. FalZioł II 20a; Ale fą niektore gębki fubtelne, lekkie, ktore żadney pomocy nie dawaią. A gdi będzie z ocztem podłożona/ powciąga rzeczy przyrodzonych niewiełcich. FalZioł IV 59c; Albo zmiełzay oczet z wodką rożaną y z roiownikową á wtym rozmocz gębkę á woniay FalZioł V 63v, I 30b, 38d, 53c [2 r.], 97d, 141d (30); Im więcey z ktorey rzeczy wilgotność wyciłkaią, tim więcey fie tam iey zafię nabiera iako baczimy w gębce. GlabGad B; Spongia Schwamp Gupká. Mymer² 20; przyniełli mu w dary gębki białe y brunathne bárzo wielkie HistAl M2v; moi fędziowie by chłopięta graią/ Iedny gębki maczaią/ drugie wyzymaią. RejZwierz 41 v; Spongia deletilis, Gębka którą może nieco zmázác/ Omyć. Mącz 189a, 129a, 410c [3 r.]; SienLek 144v, 145v; iż biedá temu chłopcu/ ktoryby gębki/ ábo łzczothki domá zápomnieć/ á páná Czo dziełięć krokow łtapi ocierác/ á czofác nie miał. Górndworz E8; HistRzym 25; SkarŻyw 29; Calep 636b, 1000b; A oni gębkę octu pełną obłoczywłzy Hizopem/ podáli do vft iego. LatHar 735, 522, 701, 713; WujNT Matth 27/48, Mar 15/36, Ioann 19/29; Poniewałz mi brzuch złacniał/ miękuchny iák kępká/ Wyłzšie on to włzyftko wšie/ iák nayłzufa gębka. PaxLiz E3v; [2 snopki gąbek valoris 2 fl. InwMieszcz 1580 nr 230, 1547 nr 18.]*

W porownaniach (7): Czemu ciáło płuc iest rzadkie á iako gębka dziurkowate. GlabGad E; Nárzezą członkow łłodkich [...] rolą dobrze vpráwiwłzy ładzą na zagony iáko czofnek áłbo łzáfzan/ [...] wyroście przez látho wyłoko ná kftałt iáko trzcina áłbo rogoz iedno iż wešzodek nie ták dziurawy iáko v trzciny/ ále iest iáko gębka puchlny BielKron 276v; Fungosus, „Grzibiáfty/ Rzadki/ miękki

yákoby Grzib álbo gębká. *Mącz* 140c, 129a, 410c; *Spongiosus* – Dziurkowati a mięki iako gębka. *Calep* 1001a, 441b.

W charakterystycznych połączeniach: gębka rozmoczona; gębkę maczać (13), napęlnić (2), rozmoczyć (rozmaczać) (12), zmaczać; w gębkę brać; gębką obmywać, utrzeć.

*Wyrażenia: »gębka morska« (3): GEbka morzka tę mocz ma/ iż iawnie wyfułza A dla thego mocz iey iefth rany fwieże goijć *FalZioł* IV 59b; *SienLek* 79, X4v. [Cf znac. 3. *SienLek* Xv].*

*»gębka wodna« (1): Ale gębká Morfka álbo wodna iefth tá/ którą maczáiác ludzie niéco omywáią/ a zwłázczá Bárwiérze/ gdy około ran chędożą. *SienLek* X4v. [Cf znac. 3. *SienLek* Xv].*

3. bot. *Polyporus officinalis* Fr. (Rost); grzyb pasożytniczy na modrzewiu, huba modrzewiowa; *agaricus FalZioł; agaricon Calep* (25) : iefth to gębka ktora wyrafsta s korzenia modrzewowego drzewa / iefth dwoiakha/ Samiecz y łamicza, Samicza iefth lepřza á okrągła *FalZioł* III 3b, III 3c, V 94v [2 r.].

*Zestawienie: »modrzew(i)owa gębka« [szyk 13:8] (21): O modrzewowey gębcze. *Agaricus. Modrzewowa gębkha iefth ciepła w wtorym łtopniu FalZioł* III 3b, +6a, I 18a, 66c, 84c, III 3c (15); Gębká modrzewiowa/ iefth grzyb álbo bdłá która ná łuchym modrzewiu rořcie: lepřza iefth niź łwiérkowa/ bo iefth y bielfza: s tąd ią zowá niéktorzy biálą goryczką. *SienLek* X4v; Gębká modrzewiowa y Morfka álbo wodna: łzukay końcu vkáz 2. *SienLek* Xv, 94, 155v, 166v; *Calep* 41a.*

4. *Narośl na klonie lub jaworze* (1) : *Bruscum* – Gębka iaworową. *Calep* 140a.

5. *Zestawienie w funkcji nazwy botanicznej: »gębka jelenia« = *Elaphornyces granulatus* Fr. (Rost); grzyb podziemny, wielkości orzecha włoskiego, o nieprzyjemnej woni i gorzkim smaku; tuber Cn [szyk 1:1] (2) :* teź to czerwonkę mocnie łtánowi gdy ielenią gębkę drobno skráiawłzy ciepło spiwem wypijefz. *SienLek* 102v, 124v.

Synonimy: 2., 3. bdłá; 3. agaryk, bedłka, »biała goryczka«.

Cf GĄBECZKA, GĘBUSIA, GĘBUŚKA